

Νίκος Παναγιωτόπουλος

ΟΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ
Ἡ
ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΡΩΤΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

L'aisance de ceux qui, ayant une maîtrise précoce et profonde de la grammaire savante des pratiques et des discours, sont si manifestement en règle avec ses exigences qu'ils peuvent se permettre les jeux avec la règle qui définissent l'excellence, s'oppose à la tension et à la prétention de ceux qui, par leur conformité stricte à la règle, sans parler de ceux qui ne peuvent, quoi qu'ils fassent, être en règle avec des règles qui sont faites contre eux.

P. BOURDIEU, *Le sens pratique* (1980)

Ἡ δὲ τῶν νόμων ἰσχὺς τίς ἐστίν; Ἄρ', ἐάν τις ὑμῶν ἀδικούμενος ἀνακράγη, προσδραμοῦνται καὶ παρέσονται βοηθοῦντες; Οὐ· γράμματα γάρ γεγραμμέν' ἐστί, καὶ οὐχὶ δύναιντ' ἂν τοῦτο ποιῆσαι. Τίς οὖν ἡ δύναμις αὐτῶν ἐστιν; Ὑμεῖς ἐάν βεβαιῶτ' αὐτούς καὶ παρέχητε κυρίου ἀεὶ τῷ δεομένῳ. Οὐκοῦν οἱ νόμοι θ' ὑμῖν εἰσιν ἰσχυροὶ καὶ ὑμεῖς τοῖς νόμοις. Δεῖ τοίνυν τούτοις βοηθεῖν ὁμοίως ὥσπερ ἂν αὐτῶν τις ἀδικούμενῳ, καὶ τὰ τῶν νόμων ἀδικήματα κοινὰ νομίζειν, ἐφ' ὅτου περ ἂν λαμβάνηται, καὶ μήτε λητουργίας μήτ' ἔλεον μήτ' ἄνδρα μηδένα μήτε τέχνην μηδεμίαν εὐρῆσθαι, δι' ὅτου παραβάς τις τοὺς νόμους οὐ δώσει δίκην.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, *Κατὰ Μειδίον*, 221-225

Πραγματογνώμονες της διαχείρισης και της λογιστικής, οικονομολόγοι, χρηματοδότες, ειδικοί της έρευνας των επιχειρήσεων, ψυχολόγοι, εγκληματολόγοι, κοινωνιολόγοι, αναλυτές συστημάτων, ειδικοί της μελέτης έργων... ενεργοποιούν ακόμη και σήμερα έναν σημαντικό αριθμό τεχνικών που έχουν όλες, κατά κάποιο γενικό τρόπο, ως σκοπό τη βελτίωση της κατανόησης των πόρων στο χώρο των προβλημάτων του εγκλήματος. Έχοντας αναλάβει ως έργο το να συμβιβάσουν τις προταγές της οικονομικής ορθολογικότητας με

τις επιταγές της κοινωνικής δικαιοσύνης, αντιλαμβάνονται τον εκδημοκρατισμό της ποινικής δικαιοσύνης σαν μέσο για να καταπολεμήσουν, να μειώσουν «στο ελάχιστο την συνολική απώλεια που προξενούν στην κοινωνία οι παραβάσεις»¹ χωρίς, όμως, να εξάγουν όλα τα συμπεράσματα από το ευρύτατα επιβεβαιωμένο γεγονός ότι η «επικινδυνότητα», η «ανηθικότητα», μετρημένες με τα ποινικά κριτήρια, είναι άνισα κατανεμημένες μεταξύ των φορέων των διαφόρων κοινωνικών τάξεων.

Εάν οι οικονομολόγοι έχουν τη φαινομενική αρετή να θέτουν ρητά το ζήτημα της σχέσης μεταξύ του ποσοστού του κέρδους που εξασφαλίζεται από την επένδυση στην πρόληψη και την οικονομική επένδυση (και την εξέλιξή της), παρ' όλα αυτά στις αναλύσεις τους δεν λαμβάνουν υπόψη παρά τις επενδύσεις και τα χρηματικά κέρδη (όταν και εφόσον μπορούν να τα εκτιμήσουν) ή τα οφέλη που μπορούν να μετατραπούν άμεσα σε χρήμα,² όπως είναι η αποτίμηση των ζημιών για να υπολογιστεί το περιθωριακό κόστος των παραβάσεων με το περιθωριακό κόστος της πρόληψης της παραβατικότητας³ ή «το νέο σωφρονιστικό κόστος» (αντί των απλών ποσοστών υποτροπής).⁴ Δεν μπορούν, ακόμη, να συλλάβουν τις ειδικές επιδράσεις που παράγουν αυτές οι επενδύσεις αφού δεν λαμβάνουν υπόψη τους το σύστημα των σχέσεων που εγκαθίσταται μεταξύ του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης και της δομής των ταξικών σχέσεων — γεγονός που γίνεται εύκολα κατανοητό αφού αντιπαρέρχονται τη συστηματική ανάλυση της δομής των διαφορικών πιθα-

1. Βλ. ειδικότερα: G.S. Becker, "Crime and Punishment: An Economic Approach", *Journal of Political Economy*, τ. 76 (1968), και όσους πρόωθησαν το υπόδειγμα της οικονομικής θεωρίας του εγκλήματος του Becker, κυρίως I. Ehrlich, "Participation in Illegitimate Activities: A Theoretical and Empirical Investigation", *Journal of Political Economy*, αρ. 81 (1973)· I. Ehrlich, "The Deterrent Effect of Capital Punishment: A Question of Life and Death", *American Economic Review*, αρ. 65 (1975)· M.K. Block και J.M. Heineke, «A Labor Theoretic Analysis of Criminal Choice», *American Economic Review*, αρ. 65 (1975). Για μια χρήσιμη, αν και περισσότερο έμμεση κριτική του υποδείγματος του Becker βλ. N.H. Stern και R.A. Carr-Hill, "Theory and Estimation in Models of Crime and its Social Control and their Relations to Concepts of Social Output" στο M.S. Feldstein και R.P. Inman (επιμ.), *The Economics of Public Services*, Mac Millan, Λονδίνο 1977, και των ίδιων, *Crime, the Police and Criminal Statistics*, Academic Press, Λονδίνο 1979.

2. Όταν μιλάμε για «εκτίμηση σε χρηματικούς όρους» δεν εννοούμε απαραίτητα εμπορική εκτίμηση. Υπό τη στενή σημασία του όρου πρόκειται μόνο για μετατροπή όλων των σχετικών αξιών σε μια κοινή μονάδα μέτρησης, το χρήμα: βλ. A. Williams, "Cost/Benefit Analysis. Bastard Science or Insidious Poison in the Body Politick?" στο J.W. Wolfe (επιμ.), *Studies in Cost benefit and Cost effectiveness analysis*, Allen and Unwin, Λονδίνο 1972.

3. C.J. Stigler, «The optimum Enforcement of Laws», *Journal of Political Economy*, τ. 78, αρ. 3, Μάιος-Ιούνιος 1970.

4. Τα θεωρητικά αυτά υποδείγματα δεν μπορούσαν παρά να εφαρμοστούν και στη μέτρηση του συνολικού κόστους από την εγκληματική καριέρα cf: Institut national d'hygiène mentale, Community Based Correctional Programs, Washington, D.C.U.S. Government Printing Office, 1971. Ed. Service d'hygiène publique, αρ. 2130.

νοτήτων σύλληψης και καταδίκες, οι οποίες παραχωρούνται στους διαφόρους υπόδικους από την ποινική αγορά ανάλογα με τον όγκο και τη δομή του κεφαλαίου τους.⁵ Από την άλλη πλευρά, παραλείποντας να τοποθετήσουν τις στρατηγικές των επενδύσεων στην πρόληψη και στην προστασία μέσα στο σύστημα των στρατηγικών της αναπαραγωγής, καταδικάζονται στο να μην κατανοούν, μέσω ενός απαραίτητου παραδόξου, αυτό που καθορίζει, με τον πιο καλυμμένο τρόπο, την αποτελεσματικότητα του συστήματος της εφαρμογής του νόμου, δηλαδή το νομικό κεφάλαιο:⁶ τα ζητήματα που θέτουν γύρω από τη σχέση ανάμεσα στην «επικινδυνότητα» —έννοια στην οποία, όπως έδειξε ο Foucault, είναι αδύνατον να δοθεί ένα ιατρικό νόημα ή ένα νομικό πλαίσιο και η οποία παρ' όλα αυτά είναι η βασική έννοια των σύγχρονων πραγματογνωμόνων— και στην επένδυση στην εφαρμογή του νόμου μαρτυρούν το γεγονός πως αγνοούν ότι η «επικινδυνότητα» είναι επίσης το προϊόν της έλλειψης νομικού κεφαλαίου (ή και σε ορισμένες περιπτώσεις, αποτυχημένης επένδυσής του). Καταλαβαίνουμε απ' αυτό πως, προκειμένου να εκτιμήσουν τα κέρδη των επενδύσεων στο χώρο της ποινικής δικαιοσύνης, δεν μπορούν παρά μόνο να αναρωτηθούν για την αποδοτικότητα των εξόδων σε πρόληψη και προστασία για την «κοινωνία στο σύνολό της». Τα έξοδα στο χώρο της ποινικής δικαιοσύνης, όπως για παράδειγμα, στο χώρο του σωφρονιστικού συστήματος, θεωρούνται ως μορφές επένδυσης σε ανθρώπινο κεφάλαιο, του οποίου το όφελος μεταφράζεται σε μια μείωση του μελλοντικού κόστους της εγκληματικότητας για την κοινωνία.⁷ Αυτός ο φονξιοναλιστικός ορισμός των λειτουργιών του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης, ο οποίος αγνοεί την ειδική συμβολή που προσφέρει το σύστημα αυτό στην αναπαραγωγή της κοινωνικής δομής, και ειδικότερα στη δομή των ταξικών σχέσεων, μέσω της επικύρωσης της αποτελεσματικότητας του νομικού κεφαλαίου εμπλέκεται από την αρχή σ' έναν ορισμό του «ανθρώπινου κεφαλαίου», που, παρά τις «ανθρωπιστικές» του αναφορές, δεν αποφεύγει να υιοθετήσει

5. Μέσα σ' αυτήν την προοπτική μπορούμε να κατανοήσουμε την κριτική που ασκεί ο L.C. Thurow, "Equity versus efficiency in law enforcement", *Public Policy*, τ. XVIII, αρ. 4, (1970), στον Becker όταν λέει πως είναι αδύνατο να εκτιμήσουμε την αποτελεσματικότητα ενός συστήματος εφαρμογής του νόμου χωρίς πρώτα να καθιερωθεί ένα σχήμα δικαιοσύνης (équité).

6. Δεχόμαστε σαν βάση τον ορισμό που έδωσε ο J.-C. Chamboredon στο άρθρο του «La délinquance juvenile, essai de construction d' objet», *Revue Française de Sociologie*, XII (1971), σ. 335-377, δηλαδή το σύνολο των τεχνικών ή των μέσων (συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών μέσων για τη διασφάλιση του ελέγχου αυτών των τεχνικών) που επιτρέπουν τον έλεγχο και τη χρησιμοποίηση των νόμων και του νομικού πεδίου. (Θεσμοί και φορείς που έχουν αναλάβει την εφαρμογή και την ερμηνεία του νόμου) (σ. 371).

7. Βλ. J.C. Baldry, "Investment in Convicted Persons". Thèse D.N.Y. στο A.Williams, *Application des Techniques Modernes d' Affectation des ressources dans le domaine des problèmes criminels*, Conseil de l' Europe, 1973, σ. 63.

τις αρχές του οικονομισμού αγνοώντας μ' αυτόν τον τρόπο (μεταξύ άλλων) πως η ποινική απόδοση της ποινικής δράσης εξαρτάται από το επενδυμένο νομικό κεφάλαιο και πως η κοινωνική απόδοση του ποινικού τίτλου εξαρτάται από το κοινωνικό κεφάλαιο που κατέχουν ταυτοχρόνως οι υπόδικοι και οι οικογένειές τους και μπορούν να χρησιμοποιήσουν για να ουδετεροποιηθούν, κυρίως, τις επιδράσεις του.

Το γεγονός ότι μπορούσαμε μέχρι πριν από λίγο να θεωρούμε το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης ως έναν παράγοντα κοινωνικής δικαιοσύνης, ενώ όλα τείνουν να δείξουν αντιθέτως πως είναι ένας από τους πιο δραστικούς παράγοντες της κοινωνικής συντήρησης αφού χορηγεί στις κοινωνικές ανισότητες τη φαινομενικότητα της νομιμοποίησης, οφείλεται αναμφίβολα στην επίδραση μιας πολιτισμικής αδράνειας.

Αν και οι διάφορες έρευνες επισήμαναν το γεγονός των ανισοτήτων και των διακρίσεων που αποκρύπτει η ποινική δράση και απέδειξαν πως μια από τις λειτουργίες της ποινικής δικαιοσύνης συνίσταται, μέσω μιας διαδικασίας διαδοχικών επιλογών, στο να συγκροτεί την εγκληματικότητα, δεν προχώρησαν πέρα από την εκφώνησή του. Γι' αυτό το λόγο είναι απαραίτητο να εξηγήσουμε τους ποινικούς μηχανισμούς που καθορίζουν τη διαδικασία αντιμετώπισης μιας ποινικής υπόθεσης και τη συνεχή επιλογή των υποδίκων των μη προνομιούχων τάξεων.

Όλα τείνουν να δείξουν πως η κοινωνιολογική εξήγηση μπορεί να κατανοήσει *πλήρως* τις ανισότητες της καταστολής και της μεταχείρισης που οι διάφορες μελέτες που δομούν το πεδίο έρευνας αυτού του φαινομένου καταλογίζουν κυρίως μέσα από έναν σουμπστανσιαλιστικό τρόπο σκέψης είτε στις ανισότητες της επικινδυνότητας, είτε στο φάντασμα του *Diabolus in machina*, δηλαδή στις προθέσεις και στις δράσεις ενός υποκειμένου ή μιας συνειδητοποιημένης και οργανωμένης ομάδας — όταν δεν περιορίζονται σε μη συνεκτικές θεωρήσεις και ερμηνείες οι οποίες, για παράδειγμα, στην καλύτερη περίπτωση, συλλαμβάνουν τη δράση του νομικού προνομίου μέσα από τα πιο γενικά του χαρακτηριστικά (για παράδειγμα: «συστάσεις», «σχέσεις», πληροφορίες για ποινικές διαδικασίες, «οικονομικά μέσα») εξηγώντας τις βεβαιωμένες διακρίσεις με τις «προκαταλήψεις του κάθε φορέα του ποινικού συστήματος» ή από την «επαγγελματική τους ιδεολογία».⁸

8. Θα μπορούσαμε να δείξουμε πως η σύλληψη του θεμελίου αυτών των θεωρήσεων, που θα επέτρεπε την υπέρβαση των επιστημονικών δυσκολιών που γεννούν, ή, ακριβέστερα, η κριτική αντικειμενοποίηση των επιστημολογικών και κοινωνικών συνθηκών που επιτρέπουν και προωθούν την παραγωγή αυτών των θεωρηματικών σχημάτων — και πιο συχνά ανταγωνιστικών — τα οποία δομούν τον εγκληματολογικό λόγο, έχει όλες τις πιθανότητες να παραγνωριστεί, με τη διπλή έννοια του όρου. Αυτό συμβαίνει γιατί το επιστημολογικό πεδίο, εξαιτίας του γεγονότος ότι το θεωρητικό παρελθόν της εγκληματολογίας δεν παρουσιάζει μια συγκρο-

Πράγματι, κάθε κοινωνικό υποκείμενο είναι εφοδιασμένο με κάποιο νομικό κεφάλαιο και μια έξι (*habitus*), η οποία συμβάλλει στον καθορισμό, μεταξύ άλλων, των στάσεων σε σχέση με το νομικό κεφάλαιο και το νόμο.⁹ Το νομικό προνόμιο, το οποίο διαφέρει, κάτω από τα δύο του χαρακτηριστικά, κατά τις κοινωνικές τάξεις είναι υπεύθυνο της αρχικής ανισότητας των κοινωνικών υποκειμένων μπροστά στο νόμο και την ποινική μεταχείριση και, κατ' επέκταση, σε μεγάλο βαθμό, των άνισων ποσοστών επιλογής και καταδίκης.

Για να μπορέσει, όμως, να ασκηθεί η δράση του νομικού προνομίου πρέπει και αρκεί η «Δικαιοσύνη» ν' αγνοεί μέσα στο περιεχόμενο της μεταχείρισης που εφαρμόζει, μέσα στις μεθόδους και τις τεχνικές της δίωξης, της σύλληψης, της ανάκρισης και της απόφασης, τις νομικές ανισότητες μεταξύ των υποδίκων των διαφόρων κοινωνικών τάξεων. Με άλλα λόγια μεταχειριζόμενη τα κοινωνικά υποκείμενα που εισέρχονται στη θεσμοθετημένη διαδικασία συγκρότησης της εγκληματικότητας, όσο άνισα κι αν είναι, σαν ίσα, το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης, οδηγείται στο να χορηγήσει την επικύρωσή του στις αρχικές ανισότητες μπροστά στο νόμο.

Επιπλέον, το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης τείνει να χορηγήσει έ- να επιπρόσθετο πλεονέκτημα στους υπόδικους των προνομιούχων τάξεων

τημένη επιστημονική θεωρία, αλλά μια παράδοση, είναι διατεταγμένο σε δύο μέτωπα τα οποία αντιπαράθενται μέσω των αντιτιθέμενων σχέσεων που διατηρούν με την ίδια την παράσταση της θεωρίας. Θα μπορούσαμε πράγματι να πούμε για την *κοινωνιολογία της παρέκκλισης* αυτό που έχει διαπιστωθεί για την κοινωνιολογία γενικότερα: «το ίδιο ανίκανο να αντιπαραθέσουν στην παραδοσιακή εικόνα της θεωρίας μια καθαρά επιστημονική θεωρία ή, τουλάχιστον, μια επιστημονική θεωρία της επιστημονικής θεωρίας, οι μεν υιοθετούν μια πρακτική η οποία αξιώνει να βρει στον εαυτό της το δικό της θεωρητικό θεμέλιο, οι δε συνεχίζουν να διατηρούν με την παράδοση την παραδοσιακή σχέση που οι κοινότητες των γραμμάτων συνήθισαν να διατηρούν μ' ένα *corpus* όπου οι δηλωμένες αρχές αποκρύβουν τα προαπαιτούμενα, τόσο περισσότερο ασυνείδητα όσο είναι περισσότερο αναγκαία, και όπου η σημασιολογία ή η λογική συνοχή μπορεί να είναι η έκδηλη έκφραση των έσχατων επιλογών που θεμελιώνονται πάνω σε μια φιλοσοφία του ανθρώπου και της ιστορίας παρά πάνω σε μια συνεδητά κατασκευασμένη αξιωματική». P. Bourdieu, J.-C. Chamboredon, J.-C. Passeron, *Le Metier de sociologie*, Mouton, 1980, σ. 44· βλ. ακόμα Nikos Panayotopoulos, *Critique de la raison criminologique*, Πάντειος, υπ. έκδ., και Ν. Παναγιωτόπουλος, «Κοινωνικός πρωταγωνιστής και παραβατικότητα: Σημειώσεις πάνω σ' ένα εγκληματολογικό συνέδριο», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, αρ. 74 (1989), σ. 171-175.

9. Η θεωρητική αυτή προβληματική, δηλαδή αυτό το σώμα εννοιών και σχέσεων που ορίζεται τόσο από τη συνοχή αυτού που αποκλείει όσο και από τη συνοχή αυτού που συγκροτεί, επιτρέποντας, μ' αυτόν τον τρόπο, να υποβάλλει τα χαρακτηριστικά της πραγματικότητας σε μια συστηματική διερεύνηση (πάντα σε σχέση με την ερώτηση που τους τίθεται), η οποία προσδιορίζει την θεωρία που ενεργοποιείται μέσα στην επιστημονική πρακτική, θεωρία της γνώσης που αντικείμενου και θεωρία του αντικειμένου, χρησιμοποιείται σ' ένα σύνολο ερευνών που οι περισσότερες βρίσκονται σε εξέλιξη (βλ. Ν. Παναγιωτόπουλου, «Κοινωνικές ανισότητες και ποινικές ταξινομήσεις», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, αρ. 77, 1990).

επειδή το σύστημα των άρρητων αξιών που προϋποθέτει, το περιεχόμενο και η μορφή των πρακτικών —αυτές «του ανθρώπου υπεράνω κάθε υποψίας»— που απαιτεί, είναι συγγενές με τις βασικές αρχές της έξεως (*habitus*) της κυρίαρχης τάξης. Ο εντοπισμός των καταλλήλων ιδιοτήτων (της «επικινδυνότητας»...) οι οποίες, για τις περισσότερες απ' αυτές, δεν είναι επίσημα ορισμένες σαν κριτήρια επιλογής, επιχειρείται μέσω της εφαρμογής κατηγοριών αντίληψης και εκτίμησης των φορέων που επωμίζονται την εφαρμογή και την ερμηνεία του νόμου, και οι οποίες, είναι, κατά το μεγαλύτερο μέρος, το προϊόν αντικειμενικών δομών της ποινικής τάξης, μετασχηματισμένες σε ποινικές μορφές ταξινόμησης· βασίζεται κυρίως πάνω σε απειροελάχιστες ενδείξεις, μέσω των οποίων αποκαλύπτονται οι βασικές αρχές της έξεως, δηλαδή πάνω στους *τρόπους* όπου εκφράζεται η ιδιότητα της σχέσης ως προς τον νόμο που πρόκειται να αναπαράγει, δηλαδή, σε τελική ανάλυση, την πίστη, την προσχώρηση στις αξίες μέσα στις οποίες οι φορείς του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης αναγνωρίζονται.

Θα πλανιόμασταν, όμως, σοβαρά εάν δεν προσέχαμε να μην λησμονήσουμε πως οι πρακτικές διεργασίες της επιλογής (της διαλογής) που επιτελούν οι ίδιοι οι υπόδικοι, δυνάμει των διαθέσεων που είναι στενά συνδεδεμένες με την κοινωνική τους θέση, συμβάλλουν αποφασιστικά στην αναπαραγωγή της ειδικής λογικής του θεσμού της αντιμετώπισης της εγκληματικότητας. «Μην παρουσιάζεσαι μπροστά σ' ένα δικαστήριο του οποίου δεν αναγνωρίζεις την απόφαση» έλεγε ο Kafka. Άχρηστη σύσταση για το μεγαλύτερο μέρος των περιπτώσεων: οι υπόδικοι φορείς των μη προνομιούχων τάξεων τείνουν (στατιστικώς) ν' αναγνωρίσουν την εφαρμογή των νόμων και τους φορείς και τα κλιμάκια της εφαρμογής των πριν αναγνωριστούν απ' αυτούς σαν υποκείμενα-αντικείμενά τους, γιατί ανάμεσα στ' άλλα, από τον τρόπο που παρουσιάζονται μπροστά τους και από το γεγονός ότι αποφεύγουν να παρουσιαστούν, εκδηλώνουν ότι τους αναγνωρίζουν.

Μ' αυτόν τον τρόπο, το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης μπορεί, μέσω της ίδιας του της λογικής, να συμβάλλει στη συντήρηση των νομικών προνομίων. Χορηγώντας στις νομικές ανισότητες μια επικύρωση, σύμφωνα με τα δημοκρατικά ιδεώδη, παρέχει την καλύτερη αντικειμενική δικαιολόγηση σ' αυτές τις ανισότητες. Και δεν είναι τυχαίο εάν η κοινωνική παράδοση, όπως οι «καλλιεργημένες τάξεις», τείνει ν' απονείμει στους παραβάτες, σαν φυσικές και αρχέγονες, ιδιότητες που οφείλονται στην ιστορία της παραγωγής τους: η ιδεολογία της «ανηθικότητας των λαϊκών τάξεων», συμβάλλει στο να εγκλείσει τα μέλη των μη προνομιούχων τάξεων μέσα στον προορισμό που ο κοινωνικός κόσμος τους προσδιορίζει, κάνοντάς τους να συλλάβουν σαν φυσικές ανικανότητες αυτό που δεν είναι παρά το αποτέλεσμα μιας μη προνομιακής κατάστασης.

Το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης, μέσω της ειδικής λογικής του τρόπου λειτουργίας του, πληροί ιδεολογικές λειτουργίες, από το γεγονός ότι οι μηχανισμοί του, που συμβάλλουν στην αναπαραγωγή της καθεστηκυίας τάξης και στη συντήρηση των σχέσεων κυριαρχίας, παραμένουν κρυφοί. Μέσα σ' αυτή τη λογική, αν το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης παρέχει, κι αυτό, στην κυρίαρχη τάξη μια «θεοδικία του προνομίου της» δεν είναι τόσο μέσω των ιδεολογιών που παράγει και εγχαράσσει, αλλά κυρίως μέσω της πρακτικής δικαιολόγησης της καθεστηκυίας τάξης που παρέχει αφού αποκρύπτει και καταγράφει λαθραία —κάτω από τη φαινομενικότητα της τυπικής ισότητας— τη σχέση μεταξύ των μεταχειρίσεων και των αποφάσεων από τη μια και του νομικού κεφαλαίου από την άλλη. Έχει αποδειχθεί πως τα πιο σύγυρα ιδεολογικά αποτελέσματα είναι εκείνα που για να ασκηθούν δεν έχουν ανάγκη λέξεων, αλλά του *laisser-faire* και της συνενοχικής σιωπής.

Η κακή απόδοση του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης δεν μπορεί να εξαλειφθεί εντελώς γιατί είναι το αναπόφευκτο κόστος που πρέπει να πληρώσει προκειμένου να προστατευθούν οι φαινομενικότητες της τυπικής ισότητας· αλλά και γιατί κάθε προσπάθεια για να κάνουν, μ' έναν γρηγορότερο τρόπο και με λιγότερο κόστος, αυτό που το σύστημα θα κάνει έτσι και αλλιώς, θα εκδηλώνει την πραγματική λειτουργία του συστήματος.

Ο Πλάτων αναφέρει στο τέλος της *Πολιτείας* ότι οι ψυχές οι οποίες οφείλουν ν' αναλάβουν μιαν άλλη ζωή έχουν να διαλέξουν μόνες τους τον «κλήρο» τους μεταξύ των «παραδειγμάτων των βίων» «κάθε λογής», μεταξύ των βίων των ζώων όλων και όλων των ανθρώπων», και, μετά την επιλογή, οφείλουν να πιουν το νερό του ποταμού Αμέλητα, το νερό της Λήθης, πριν να ξανακατεβούν στη γη. Η λειτουργία της θεοδικίας, που ο Πλάτων χορηγεί στο μύθο, ανήκει, στις κοινωνίες μας, και στο ποινικό δικαστήριο (όπως και στο Σχολείο, αν και με διαφορετικό τρόπο). Πρέπει, όμως, να θυμηθούμε περισσότερο τον Πλάτωνα: «Μόλις έφτασαν εκεί, έπρεπε να παρουσιαστούν αμέσως μπροστά στη Λάχηση. Τότε, πρώτα ένας προφήτης έδειξε στον καθένα τη θέση του και τη σειρά του, και αφού πήρε από τα γόνατα της Λάχησης κλήρους και παραδείγματα ανθρώπινων βίων, ανέβηκε πάνω σ' ένα ψηλό βήμα και είπε: “Αυτά εδώ τα λέγει η Λάχηση η παρθένος, της Ανάγκης η θυγατέρα. Ψυχές εφήμερες, τώρα αρχίζει άλλη περίοδος ζωής για το θνητό γένος με απόληξη πάλι το θάνατο. Δεν θα σας διαλέξει ο δαίμονας, αλλά εσείς θα διαλέξετε το δαίμόνα σας. Ο πρώτος που θα τον υποδείξει ο κλήρος θα εκλέξει πρώτος το βίο του που θα τον ζήσει κατ' ανάγκη. Η αρετή είναι κτήμα αδέσποτο και καθένας θα πάρη απ' αυτή το μερδικό του ανάλογα με την τιμή ή την περιφρόνηση που θα της έχει. Ο καθένας είναι υπεύθυνος για την εκλογή του· ο θεός ανεύθυνος”».¹⁰

10. Πλάτων, *Πολιτεία*, βιβλίο X, 617 ε, μτφρ. Ιωάννη Γρυπάρη.

Για να μπορέσουν οι προορισμοί να μετατραπούν σε επιλογές της ελευθερίας, αρκεί η Δικαιοσύνη, ιεροφάντης της Ανάγκης, να καταφέρει να πείσει τα κοινωνικά υποκείμενα ν' αναγνωρίσουν την κρίση της και να τους πείσει ότι μόνοι τους επέλεξαν τη μοίρα (τον δαίμονα) που τους είχε πρωτύτερα απονείμει. Έτσι, η κοινωνική θεότητα είναι ανεύθυνη, δεν αμφισβητείται.